

ELEK BALÁZS*

A 'jogi tévedés' a természetkárosítás bűncselekménnyel összefüggésben

Bevezetés

Az európai integrációval elmélyülő büntetőjogi együttműködés egyik következménye lehet, hogy tovább növekszik az a joganyag, amit egy-egy jogterülettel érintettnek ismernie kell. Már nem csak a belső jog útvesztői között kell otthonosan mozogni, hanem az európai jogfejlődés még bonyolultabb rendszerében, az irányelvek, kerethatározatok, bizottsági határozatok és rendeletek világában. Több olyan büntetőjogi tényállás is van, aminek rendelkezéseit közvetlenül uniós norma tölti ki tartalommal. Ebben a jogi környezetben esetenként még a szűkebb szakterülettel foglalkozni kívánó jogászok is nehezen boldogulnak, ami felveti azt a kérdést, hogy annak nem ismerete esetén elfogadható lehet-e a 'jogi tévedésre' történő hivatkozás.

Az európai környezet- és természetvédelmi büntetőjog megjelenése

A Lisszaboni Szerződés hatálybalépéséig (2009. december 01.), az európai büntetőjogi integráció nem egy jól körülhatárolt jogterületre vonatkozott, hanem olyan címkének lehetett használni a jogirodalomban, amivel mindazt a rendkívül heterogén jogfejlődési eredményt le lehetett fedni, ami az Unióban a tagállami büntetőjogi alrendszereket illetően történt. Napjainkra azonban – Karsai definíciója szerint – az európai büntetőjog jelenleg nem más, mint az EUMSZ alapján kibocsátott, büntetőjogi tartalmú uniós jog, amely önálló jogterület.¹ Az európai integrációval párhuzamos környezetvédelmi mozgalmak hatására ezzel együtt már környezeti büntetőpolitika és környezeti büntetőjog kialakulásáról is beszélhetünk.² A belső piac, a gazdasági integráció révén a közösségi jog erősen kapcsolódik a gazdasági szférához, és a gazdasági jogszabályok harmonizálása a közösségi szabályozáson keresztül nagy befolyásoló erővel bír a gazdasági és a környezeti büntetőjog irányába is. A környezet elleni bűncselekmények gyakran a gaz-

* egyetemi docens, Debreceni Egyetem

¹ KARSAI KRISZTINA: *Alapvető revólúció az európai büntetőjogban*. A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, Szeged, 2015. 15–16. pp.

² GÖRGÉNYI ILONA: *A környezetvédelmi büntetőjog aktuális fejleményei Európában*. Belügyi Szemle, 2002/10, 39–50. pp.

dasági tevékenységekkel, valamilyen termelési eljárással összefüggésben, egy konkrét technológiai megoldás eredményeként valósulnak meg. Egyes felfogások szerint ezen túl a környezeti bűnözés a gazdasági bűnözés egyik fajtájának tekinthető.³

Kóhalmy is azt hangsúlyozza, hogy az Európai Unióban a környezeti-jog alkotás alapvetően nem a környezeti problémák intenzitása vagy határokon átnyúló jellege miatt indult meg, hanem tisztán gazdasági okokból. Az a termelő ugyanis, amelyik magasabb környezeti preferenciáknak megfelelően termel, nagyon könnyen hátrányba kerülhet azzal szemben, amelyik a környezetet védő, de költséges technológiát alkalmaz. Kezdetben a környezeti-jog alkotás az EU-ban alapvetően a versenyegyenlőséget akarta megteremteni, és pusztán másodlagos szerepet játszott a környezeti értékek védelme.⁴

A közösségi környezetvédelem alapvető szabályozási eszközül szolgál az irányelv és az EK rendelet.⁵ Túlnyomórészt irányelvek rendelkeznek a környezetvédelem valamennyi területére kiterjedő általános környezetgazdálkodási kérdésekről és az egyes környezeti elemekre, szektorokra vonatkozó specifikus szabályokról. Ilyen például a levegőtisztaság-védelem, hulladékgazdálkodás, természetvédelem.⁶

Az egyik legismertebb intézményi konfliktus éppen egy környezetvédelemmel kapcsolatos szabályozás miatt került az Európai Bírósághoz. A Tanács 2003. január 27-én Dánia kezdeményezésére elfogadta a környezet büntetőjog általi védelméről szóló 2003/80/IB kerethatározatot. A Bizottság jogi álláspontja azonban az volt, hogy ezen normatípus olyan jogi eszköz, amely nem alkalmas arra, hogy előírja a tagállamoknak a környezetet károsító bűncselekmények nemzeti szintű büntetőjogi szankcióinak megalkotását. Az Európai Közösség Bizottsága ezért keresetet nyújtott be az Európai Bírósághoz. Az Európai Bíróság ennek nyomán 2003. április 15-én a 2003/80/IB kerethatározatot megsemmisítette.⁷ A kerethatározat ugyanis formailag megsértette a harmonizációs jogalkotás „eljárási szabályait”, mert közösségi hatáskört bitorolt. A Bíróság álláspontja szerint a környezet büntetőjogi védelméről irányelvben kellett volna rendelkeznie az európai jogalkotónak.⁸

Karsai meglátása szerint a döntéssel a *ius puniendi* egyik szelete megjelent a közösségi jogi, tehát a szupranacionális kompetenciák között is. A döntés a büntetőjogi integ-

³ GÖRGÉNYI im. 40. p.

⁴ KÓHALMY LÁSZLÓ: *Az európai környezeti büntetőjog fejlődési irányai és problémái*. Rendészeti Szemle, 2009/1. szám. 42–63. pp.

⁵ A Btk. természet és környezetvédelmi fejezetéhez közvetlenül kapcsolódó irányelvek és rendeletek:

- Az Európai Parlament és a Tanács 2008/99/EK Irányelve (2008. november 19.) a környezet büntetőjog általi védelméről
- A vadon élő madarak védelméről szóló 2009/147/EK irányelv (madárvédelmi irányelv),
- A természetes élőhelyek, a vadon élő állatok és növények védelméről szóló 92/43/EGK irányelv (élőhelyvédelmi irányelv)
- Európai Közösségek Tanácsának a vadon élő állat és növényfajok számára kereskedelmi szabályozás által biztosított védelemről szóló 338/97/EK. rendelet
- Az Európai Parlament és a Tanács 2009. szeptember 16-i 1005/2009/EK Rendelete az ózonréteget lebontó anyagokról

⁶ LACZI BEÁTA: „*Irányelv kontra kerethatározat*”. *Környezetvédelmi büntetőjogi szabályozás az Európai Unióban*. Magyar Jog, 2006. október, 577–587. pp.

⁷ C-176/03 Bizottság v Tanács (2005. szeptember 13.)

⁸ KÓHALMY LÁSZLÓ: *Az európai környezeti büntetőjog fejlődési irányai és problémái*. Rendészeti Szemle, 2009/1. szám. 42–63. pp.

ráció folyamatát is katalizálta és a Bizottság összeállította a büntetőjogi kerethatározatok irányelvekkel történő felváltásának programját.⁹

A Tanács 2008/99/EK irányelve a környezet hatékonyabb védelme céljából büntetőjogi vonatkozású intézkedéseket állapít meg. Az irányelv megalkotásakor abból a kényszerű tapasztalatból kellett kiindulni, hogy a közigazgatási szankciórendszer nem elég a környezetvédelemre vonatkozó jogszabályok teljes betartatásához. A jogszabályok betartását a büntetőjogi szankciók kiszabhatóságával lehet és kell fokozni, amelyek a társadalomnak a közigazgatási szankciókhoz vagy a polgári jogi kártérítéshez képest eltérő minőségű rosszallását fejezik ki. A környezet eredményes védelmének elérése céljából különösen szükség van fokozottan visszatartó erejű szankciókra az olyan környezetre káros tevékenységekkel szemben, amelyek jellemzően a levegő – beleértve a sztratoszférát –, a talaj, a vizek, az állatok vagy növények, – beleértve a fajok megőrzését –, jelentős károsodását okozzák vagy okozhatják.

Az irányelv felhívja a tagállamok figyelmét arra is, hogy a környezet és természetvédelmi jogszabályokon alapuló cselekvési kötelezettség elmulasztásának hasonló hatása lehet, mint az aktív cselekvésnek, amit szintén megfelelően szankcionálni kell az irányelv alapján. Az irányelv kiemeli, hogy a szándékos elkövetés mellett a súlyosan gondatlan cselekményeket is bűncselekménynek kell minősíteni.

A környezet és a természet védelmével foglalkozó nemzetközi és európai egyezmények szellemiségének megfelelően Magyarország Alaptörvénye a korábbi Alkotmányhoz képest szélesebb körben határozza meg a környezet és a természet védelmével kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket. A nemzeti hitvallásban leszögezi, hogy felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit. Az Alaptörvény leszögezi, hogy a természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdő és a vízkészlet a biológiai sokféleség, különösen a honos növény és állatfajok valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelyek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége. Az új Btk. legfontosabb újítása a környezet és természet elleni bűncselekmények külön fejezetbe történő foglalása.¹⁰

A fejezet alá tartozó tényállások igen sokrétűek, vannak azonban olyan közös jellemzők, amelyek miatt egy fejezet alá vonhatók. Ilyen közös jellemző, hogy a környezetet és a természetet, valamint azok elemeit védik.¹¹

⁹ KARSAI KRISZTINA: *Alapvető revólúció az európai büntetőjogban*. A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára, Szeged, 2015. 25–26. pp.

¹⁰ POLT PÉTER (szerk.): Új Btk. kommentár 5. kötet, különös rész, Nemzeti Közszerológati és Tankönyvkiadó, Budapest, 2013. XXIII. fejezet. POLT PÉTER: *A környezet és a természet elleni bűncselekmények*. 9. p. (Alaptörvény P cikk)

¹¹ ELEK BALÁZS: *Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában*. Budapest, hvgorac Lap- és Könyvkiadó Kft. 2015. 1–327. pp.

A környezetkárosítás és a természetkárosítás tényállásának vázlatos bemutatása

A Btk. 241. –ában rögzített természetkárosítás bűncselekmény tényállása keretdiszpozíció, ami azt jelenti, hogy a büntető jogszabályt más jogszabályok töltik meg tartalommal.¹² A törvény a természetkárosítás tényállását szerkezetileg két egységre tagolja, az első az egyedvédelmi, a második a természeti értékek és területek védelmével kapcsolatos rendelkezéseket tartalmazza.

Jogértelmezést igényel annak a kérdésnek az eldöntése, hogy megvalósítja-e a természetkárosítást az a magyar állampolgár, aki külföldön a természetkárosítás tényállását megvalósítja, így például a hatálya alá tartozó védett állatokat vagy fokozottan védett állatot vadászat során elejt, ha az elkövetés helyén a jogszabályok az elejtést lehetővé teszik. A Büntető Törvénykönyv szerint a magyar törvényt kell alkalmazni a magyar állampolgár külföldön elkövetett olyan cselekményére, amely a magyar törvény szerint bűncselekmény.¹³ A törvény szövege kétséget kizáró módon a büntető törvényre hivatkozik, amelyet a külföldön elkövetett bűncselekmény elbírálásakor kell alkalmazni. A természetvédelmi szabályokat azonban nem a büntető törvény szabályozza. A természet védelmét szolgáló nemzetközi egyezményeknek azonban az is a célja, hogy a veszélyeztetett állatokat mindenhol megóvják. A tényállás ezért is rendeli büntetni azt a magatartást, amikor valaki az országba behozza, vagy azon átviszi a védett vagy fokozottan védett állatot, vagy azt a terméket vagy készítményt, amely abból készült (például a trófeát). A megóvni kívánt állatok előhelyén a védelem nem mindig biztosítható, csak a kereskedelem, illetve a szállítás korlátozása révén.

A Büntető Törvénykönyv a természetkárosítás tényállás háttérjogszabályai, ezek közül is főként a Természetvédelmi törvény (Tvt.) fogalomrendszere alapján, valamint az európai uniós tagságra figyelemmel állapítja meg a bűncselekmény elkövetési tárgyait. A természetkárosítás bűncselekményének elkövetési tárgya egyrészt a fokozottan védett élő szervezet egyede, másrészt a védett élő szervezetek egyedei. Ez utóbbiak vonatkozásában a természetkárosítás csak akkor igényel büntetőjogi fenyegetettséget, ha védett élő szervezet egyedeinek külön jogszabályban meghatározott pénzben kifejezett értékének együttes összege eléri a fokozottan védett élő szervezet egyedei esetében megállapított, pénzben kifejezett legalacsonyabb értéket. A 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 1., illetve 2. számú melléklete tartalmazza a védett növény-, illetve állatfajokat, valamint

¹² A legfontosabb jogszabályok: A természetvédelméről szóló 1996. évi LIII. törvény, de az erdőről, az erdő védelméről, az erdőgazdálkodásról szóló 2009. évi XXXVII. törvény, a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény, a védett, fokozottan védett életközösségekre vonatkozó korlátozásokról és tilalmakról szóló 67/1998 (IV. 3.) Korm. rendelet valamint az Európai Közösségek Tanácsának a vadon élő állat és növényfajok számára kereskedelmi szabályozás által biztosított védelemről szóló 338/97/EK. rendelet, valamint a védett, fokozottan védett növény és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az európai közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény és állatfajok közzétételéről szóló 13/2001. (V. 9.) KöM. rendelet megemlíthető. Értéktől és egyed-számtól függetlenül elkövethető a bűncselekmény az európai közösségek tanácsának a vadon élő állat és növényfajok számára kereskedelmi szabályozása által biztosított védelemről szóló 338/97. EKG. rendelet „A” és „B” mellékletének hatálya alá tartozó élő szervezet egyede. Ezeket a fajokat elsősorban a ramsari, washingtoni bonn és berni egyezmények nevesítették. A tanács rendelete összességében a washingtoni egyezmény korszerűsített változatának tekinthető.

¹³ Btk. 3.§ (1) bekezdés c/ pont.

egyedeik pénzben kifejezett értékét. Ez a legalacsonyabb érték fokozottan védett állatoknál 100.000,- forint.¹⁴

Elkövetési tárgy továbbá az Európai Közösségek Tanácsának a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló 338/97/EGK rendelete A. és B. mellékletének hatálya alá tartozó élő szervezet egyede. Az Európai Közösségek Tanácsának a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló, 1996. december 9-i 338/97/EGK rendelete tartalmazza a rendelet mellékletében szereplő növény- és állatfajok vonatkozásában a behozatal, a kivitel, valamint a kereskedelem részletes szabályait. Az EGK rendelet 16. cikke megfelelő intézkedések megtételére kötelezi a tagállamokat annak érdekében, hogy a rendeletbe ütköző magatartásokat szankciókkal sújtsanak. Ilyen jogsértő magatartás például az egyes példányok behozatala a Közösségbe vagy az onnan történő kivitele, az engedély nélküli vagy a hamis engedéllyel történő kivitel és behozatal, a hamis nyilatkozat tétele vagy a tudottan hamis információ szolgáltatása egy engedély vagy bizonyítvány megszerzése érdekében. A rendelet a tagállamok kötelezettségévé teszi a jogsértéssel szembeni fellépést, de nem köti ki, hogy e fellépésnek a büntetőjog területén kell történnie. Ezen közösségi környezetpolitika keretében elfogadott rendelet a tagállamok belátására bízta, hogy közigazgatási vagy ennél súlyosabb, büntetőjogi jogkövetkezményt érvényesítenek-e a jogsértővel szemben.¹⁵

A tanácsi rendelet mellékletét módosíthatja az Európai Közösségek Bizottsága is, ilyen pl. az Európai Közösségek Bizottságának a vadon élő állat- és növényfajok számára kereskedelmük szabályozása által biztosított védelemről szóló 338/97/EK tanácsi rendelet módosításáról szóló 2012. február 6-i 101/2012/EK rendelet, amely felsorolás-szerűen tartalmazza a tanácsi rendelet hatálya alá tartozó növény- és állatfajokat. A tényállás elkövetési tárgyai erre figyelemmel a Bizottság rendeleteiben szereplő, azonban magának a tanácsi rendeletnek a mellékletét képező A. és B. mellékletben felsorolt élő szervezetek egyedei is.

Az élő szervezet egyedének fogalmát a Btk. a beépített értelmező rendelkezés keretében a háttérjogszabályok figyelembe vételével határozza meg.

A fenti elkövetési tárgyakra megvalósítható elkövetési magatartások: a megszerzés, tartás, forgalomba hozatal, az ország területére behozatal, onnan kivitel, az ország területén történő átszállítás, a kereskedés, a károsítás és az elpusztítás.

A természetkárosítás minősített esete a fokozottan védett, valamint védett élő szervezetek olyan mértékű pusztítása, amelynek eredményeképp az elpusztított élő szervezet egyedeinek külön jogszabályban meghatározott, pénzben kifejezett értékének együttes összege eléri a fokozottan védett növény- vagy állatfaj egyedei esetében megállapított, pénzben kifejezett legmagasabb érték kétszeresét. Minősített eset továbbá az EK rendeletben foglalt, azonban Magyarországon védetté, illetve fokozottan védetté nem nyilvánított élő szervezet egyedének a számottevő pusztulása, ami az élő szervezet adott állományának (populációjának) fennmaradását veszélyeztető pusztulását jelenti.

¹⁴ A 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 1., illetve 2. számú melléklete tartalmazza a védett és a fokozottan védett növény-, illetve állatfajokat, valamint egyedeik pénzben kifejezett értékét.

¹⁵ LACZI BEÁTA: „*Irányelv kontra kerethatározat*”. Környezetvédelmi büntetőjogi szabályozás az Európai Unióban. Magyar Jog, 2006. október, 577–587. pp.

A gondatlan elkövetés büntetendősége kizárólag a minősített esethez kapcsolódik, az alapeset csak szándékosan valósítható meg.¹⁶

A Btk. 243. §-a tartalmazza a természetkárosítás természeti értékek és területek védelmével kapcsolatos rendelkezéseket. A bűncselekmény elkövetési tárgya a Natura 2000 terület, a védett barlang, a védett természeti terület vagy védett élő szervezetek élőközössége, illetve azok élőhelye. Az egyes kategóriák fogalom-meghatározását a Tvt. adja meg.

A Natura 2000 területek összefoglalóan az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló jogszabály szerinti különleges madárvédelmi területet, különleges természetmegőrzési területet, vagy annak jelölt területet, illetve kiemelt jelentőségű természetmegőrzési területet, vagy annak jelölt területet jelenti. Ezt a kategóriát az európai közösségi jelentőségű természetvédelmi rendeltetésű területekről szóló 275/2004. (X. 8.) Korm. rendelet vezette be a magyar jogba, emellett az uniós szabályoknak való megfelelés a természetvédelem számára új feladatok egész sorát jelenti. A vadon élő madarak védelméről szóló 2009/147/EK irányelv (madárvédelmi irányelv), valamint a természetes élőhelyek, a vadon élő állatok és növények védelméről szóló 92/43/EGK irányelv (élőhelyvédelmi irányelv) alapján ki kell jelölni a közösségi jelentőségű természeti területeket, az ún. Natura 2000-területek hálózatát. A tényállás e területek védelmét is biztosítja.

A természetes élőhelyek, valamint a vadon élő állatok és növények védelméről szóló 1992. május 21-i 92/43/EGK Irányelv fő célja, a biológiai sokféleség fenntartásának előmozdítása a gazdasági, társadalmi, kulturális és regionális igények figyelembevételével hozzájárulás a fenntartható fejlődés közös céljának megvalósításához; mivel a biológiai sokféleség fenntartása egyes esetekben megkívánja bizonyos emberi tevékenységek fenntartását és ösztönzését is. Az irányelvnek megfelelően hozott intézkedések célja a közösségi érdekelttségű természetes élőhelyek, valamint vadon élő állat- és növényfajok kedvező védettségi helyzetének fenntartása illetve helyreállítása.

A bűncselekmény elkövetési magatartása a megváltoztatás. A megváltoztatás eredménye olyan változás, ami ténylegesen kárt, vagy hátrányt okoz, vagyis minden olyan tevékenység, ami ellentétes a Tvt.-ben meghatározottakkal. A megváltoztatás tehát a terület jellegének, használatának megváltoztatását jelenti, ami egy széleskörű fogalom, ebbe bele tartozik például a terület terjedelmének megváltoztatása is. A jelentős mérték megállapítása minden esetben szakértői kérdés. Az alapesetben meghatározott Natura 2000-területek, védett természeti területek, a védett barlang, valamint a védett élő szervezetek életközössége, azok élőhelye vonatkozásában a jelentős károsodás, valamint a megsemmisülés már súlyosabb fokban veszélyes a társadalomra, így azok minősített esetként nyernek megfogalmazást.

A törvény a bűncselekmény gondatlan elkövetését is büntetni rendeli.

¹⁶ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény indokolása 242.§.

A tévedés, mint büntethetőséget kizáró ok a környezet és természetvédelmi bűncselekmények körében

Tévedés esetén az elkövető tudatában a valóságtól eltérő képzet alakul ki, de ő azt valóban tartja, vagy nem is alakul ki képzete, nem tud valamiről. A tévedés a szándékosság tudati oldalát befolyásolja, annak a fogyatékosága. A Btk. a korábbi szabályozással megegyezően a tévedés két fajtájáról rendelkezik, a ténybeli tévedésről, és a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedésről. Releváns a tévedés, ha olyan tényre vonatkozik, amit a szándékosságnak át kell fognia.

Ténybeli a tévedés akkor, ha a tényállásszerű cselekményt megvalósító személy tudata az elkövetéskor nem fogta át a konkrét bűncselekmény törvényi tényállásának valamennyi tárgyi oldali ismervét. A cselekményét úgy kell minősíteni, mintha ezek a tények fenn sem forogtak volna.

A szándékosság fogalmi ismérve, hogy az elkövető tudata átfogja a törvényi tényállás valamennyi elemét. Ha a törvényi tényállással kapcsolatosan valamely tény tekintetében az elkövető téved, akkor a tévedés a szándékos bűncselekmény miatti büntethetőséget kizárja. Lényeges az olyan tényre vonatkozó tévedés, mely ténynek a bűncselekmény megvalósulásában szerepe van. Ha a ténybeli tévedést gondatlanság okozza, és az adott bűncselekménynek nincs gondatlan bűnösséggel megvalósítható alakzata, akkor a ténybeli tévedés a büntethetőséget teljes egészében kizárja.

Ha a tévedést gondatlanság okozta, és van gondatlanul is elkövethető alakzata az adott bűncselekménynek, akkor a gondatlan cselekményben az elkövető felelősségét meg kell állapítani. A természetkárosítás bűncselekmény elkövetője így még korántsem mentesülhet, ha a cselekmény kapcsán gondatlanságára hivatkozik.

Ha valaki egy vadkacsa vadászaton gondatlansága folytán tévedésből egy védett cigányrécét lelő, az bűncselekményt nem valósít meg. Bűncselekmény állapítható meg azonban, ha nagy számban lövi le a védett madarakat és az elkövetés körülményeire tekintettel a gondatlanság kizárható. Egy szürkületi vadkacsa vadászaton elfogadható védekezés, hogy tévedésből történt a cigányréce lelövése, azonban a sokadik cigányrécénél ez már kizárható lehet. Nyolc cigányréce lelövése már a minősített eset értéktartárát is eléri, ezért a gondatlan és a szándékos elkövetés is bűncselekmény. A gondatlanság akkor állapítható meg, ha a vadász „a tőle”, mint vizsgázott vadásztól elvárható figyelmet és körültekintést elmulasztva adta le a lövését.¹⁷

A cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedésnél a tévedésben lévő személy nincsen tisztában a cselekmény jogellenességével, illetve társadalmi helytelenitetségével.

A tévedés két formája, illetve a jogi tévedés lényeges hatást gyakorol egymásra, nem határolhatóak el élesen egymástól. A társadalomra veszélyességben való tévedést eredményezheti ugyanis a jogi tévedés, a jogszabályok, jogi előírások nem megfelelő ismerete, de ezt eredményezheti a lényeges ténybeli tévedés is, ugyanis amennyiben az elkövető cselekménye jellegét tévesen értékeli, az hatással lehet a társadalomra veszélyesség tudatára is. Fontos tehát e formákat egymással való kölcsönhatásukban elemezni.¹⁸

¹⁷ ELEK BALÁZS: *A vadászszenvedély bűncselekményei*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 168. p.

¹⁸ HATI CSILLA: *A társadalomra veszélyességben való tévedés*. Büntetőjogi Szemle, 2012. 3. szám, 1–11. pp.

Wiener megközelítése szerint erkölcsi tartalom alapján határozható el a releváns, illetve az irreleváns tilalomban való tévedés, és éppen emiatt értékelhető eltérően a társadalomra veszélyességben való tévedés a keretkitöltő igazgatási szabályok, illetve a nemzetközi jog alapvető normáival kapcsolatban. A nemzetközi jogi normáknak az igazgatási normákkal ellentétben van erkölcsi tartalma, így a társadalomra veszélyességben való tévedésre hivatkozás nem fogadható el.¹⁹ Ezzel ellentétesen úgy vélem, hogy a társadalomra veszélyességben való tévedést a nemzetközi jogi normák hiányos ismerete is megalapozhatja. A nemzetközi és európai joganyag elfogadását rendszerint komoly viták előzik meg. Az Európai Unió tagállamai gyakran markánsan eltérő véleményeket képviselnek, így azok kizárólagosan képviselt erkölcsi értékrendjéről nem beszélhetünk.

Gál István László megfogalmazása szerint a jogi tévedés az, amikor az elkövető nem tud a cselekmény jogilag tiltott voltáról, jogi minősítéséről, vagy a büntetés mértékét illetően téved.²⁰

Az „ignorantia iuris neminem excusat” tarthatóságához azonban szükséges, hogy a jogalanyok előre megismerhessék a jogszabályokat. A jogszabály hatályba lépésének időpontját úgy kell megválasztani, hogy megfelelő idő álljon rendelkezésre a jogalanyok számára a jogszabály alkalmazásához való felkészülésre.²¹

Vajon elgondolkozunk-e azon, hogy egy átlagos jogi műveltségű állampolgár – ha egyáltalán értelmezhető ez a fogalom –, hogyan tudna hozzáférni jogi adatbázisokhoz, azokban tudna-e keresni, és megkeresni a rá vonatkozó európai jogi normát. Nagy Ferenc is kiemeli, hogy „a jog nem tudása senkit nem mentesít” elv az európai országok egy részében fokozatosan eltűnt.²²

Egyesek azonosítják a jogi tévedést a társadalomra veszélyességben való tévedéssel, míg mások elhatárolják tőle. Jogszabályok, előírások, követelmények ismeretének hiánya számos esetben a társadalomra veszélyességben való tévedést alapozhatja meg. Ezt a tételt fejti ki Földvári József is a következőkben: „A jog ismerete nem feltétele a szándékosság megállapításának, nélküle is van bűncselekmény. Abban az esetben azonban, ha valaki azért nem tartja cselekményét társadalomra veszélyesnek, mivel nem tud annak büntetni rendeltségéről, nem büntethető ugyan, de nem jogi tévedés, hanem társadalomra veszélyességben való tévedés miatt – feltéve természetesen azt is, hogy erre a feltevésre alapos oka volt.”²³

Más megközelítés szerint „a ’jogi tévedést’ külön nem szabályozza a törvény, azt a társadalomra veszélyességben való tévedés keretein belül kell elbírálni, ha a jogismeret hiánya idézi elő azt a téves következtetést, hogy az adott cselekmény nem veszélyes a

¹⁹ WIENER A. IMRE: *Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához*. MTA Jogtudományi Intézete Közlemények, Budapest, 2000. 94. p.; WIENER A. IMRE: *Büntetendőség, büntethetőség*. KJK, MTA Állam- és Jogtudományi Intézet, Bp. 1999. 212–214. pp.

²⁰ GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 41. p.

²¹ RÁCZ ATTILA: *A jogszabályok kötelező ereje – érvényessé válása, időbeli hatálya és alkalmazhatósága*. Jogállam, Budapesti Jog és Politikai Szemle, Joguralom Alapítvány, 1996. 73–75. pp.

²² NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog Általános része*. Korona Kiadó Budapest, 2001. 229. p.

²³ FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Büntetőjogi alapismeretek*. Pécsi Tudományegyetem Jogi Kar Továbbképző Központ Jog Szekció. Pécs, 2003. 50. p.; FÖLDVÁRI JÓZSEF: *Magyar Büntetőjog Általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 164–165. pp.

társadalomra".²⁴ A Csemegi Kódex 81.§-a még kifejezetten tartalmazta azt a rendelkezést, hogy „A büntetőtörvény nem tudása vagy téves felfogása a beszámítást nem zárja ki.” Ez a szabály már akkor is a büntető törvénykönyvre vonatkozott, és előfordulhatott, hogy bebizonyította a terhelt, hogy a vonatkozó magánjogi vagy egyéb törvényt nem ismerte, ami őt mentesíthette, ha lényeges a körülmény, amelyre nemtudása vonatkozott.²⁵ Ha az elkövető abban a hitben követi el cselekményét, hogy az legfeljebb szabálysértés, holott bűncselekmény, tévedésének nincs jelentősége. Ez különösen a szabálysértési törvényből a büntető törvénykönyvbe kerülő új tényállásoknál merülhet fel, mert ilyenkor az elkövető a cselekmény társadalomra veszélyességéről tud, legfeljebb a konkrét jogi értékelésével kapcsolatban van tévedésben, ami viszont a büntetőjogi felelőssége alól nem mentesíti.²⁶

A társadalomra veszélyességben való tévedés tipikus esete a keretdiszpozíciót kitöltő igazgatási norma tartalmában való tévedés.

*A Legfelsőbb Bíróság egy természetkárosítás büntette miatt indult büntető ügyben a terheltet a természetkárosítás büntette miatt emelt vád alól a tévedés ezen szabályait is hivatkozva mentette fel.*²⁷

A terhelt 2005. április 7. napján az Egyesült Államokból érkezett haza a Ferihegyi repülőtérrre, ahol a vámvizsgálathoz megnyitott zöld folyóson akart áthaladni, amikor őt tételes vámvizsgálat alá vonták. Csomagjából 1 db preparált aligátorfej került elő, melyet ajándéktárgyként vásárolt. Az elsőfokú ítélet ténymegállapítása szerint az aligátor „Aligator mississippiensis” jelöléssel szerepel a 2003. évi XXXII. törvénnyel kihirdetett, a veszélyeztetett vadon élő állat- és növényfajok nemzetközi kereskedelméről szóló, Washingtonban 1973. március 3. napján elfogadott egyezmény II. Függelékében, valamint az Európai Unió Tanácsának a vadon élő állat- és növényfajok kereskedelmi forgalmának szabályozása által biztosított védelméről szóló 338/97/EK rendelet „B” jelzésű mellékletében. E jogi szabályozás szerint az aligátornak vagy származékainak az országba történő behozatalához az exportáló ország illetékes hatósága, illetve az importáló ország szakhatósága által kiállított speciális előzetes engedély szükséges, melyet a határ átlépésekor történő vámvizsgálat során fel kell mutatni. Ilyen engedély hiányában az aligátorfej, mint preparált származék az országba nem hozható be.

A terheltnek az elsőfokú eljárásban előterjesztett érdemi védekezése szerint a terhére rótt bűncselekmény elkövetésekor nem bírt tudomással arról, hogy az általa csekély összegért ajándéktárgyként vásárolt preparált aligátorfej behozatala a szükséges engedélyek nélkül tilos, miután az erről szóló jogi rendelkezéseket nem ismerte. Az elsőfokú bíróság e jogi védekezéssel érdemben nem foglalkozott. Mindössze azt rögzítette, hogy a külföldre utazó, illetőleg onnan érkező köteles „felderíteni a kivihető, illetőleg behozható engedélyhez kötött, vagy egyéb speciális feltételekre vonatkozó információkat”.

Nem büntethető, aki cselekményét abban a téves feltevésben követi el, hogy az a társadalomra nem veszélyes, ha erre alapos oka van. E törvényi rendelkezés tartalma sze-

²⁴ ELEK BALÁZS: *A tévedés*. In: Polt Péter (szerk.): Új Btk. Kommentár 1. kötet általános rész. Nemzeti Közszerológiai és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013. 137–147. pp.

²⁵ BERNOLÁK NÁNDOR: *A tévedés tana a büntetőjogban*. Kassa, Szent Erzsébet nyomda, 1910.

²⁶ Elek (2013) im. 137–147. pp.

²⁷ Legf. Bír. Bfv.II.360/2007/5. sz.

rint tehát a terhelt védekezését nem csupán a külföldre utazók általános tájékozódási kötelezettségének tükrében kell vizsgálni.

A terhelt a cselekményének elkövetése előtt a szükséges jogi tájékozódást elmulasztotta, s e mulasztás miatt tette a felróhatóság körébe esik. Ez azonban azt jelenti, hogy mulasztása miatt (vagyis hanyagságból) a szükséges jogismereteket nem szerezte meg, tettét tehát jogi gondatlanságból követte el. Így magatartásának jogellenességét a Btk. 14. § II. fordulata szerinti hanyagság (negligentia) alapozza meg. Amennyiben az elkövető tettének társadalomra veszélyességét gondatlansága miatt nem ismeri fel, bűnössége nem a szándékos, hanem a gondatlan elkövetés körébe esik. Büntetőjogi felelősségre tehát akkor vonható, ha a neki felrótt bűncselekménynek gondatlan alakzata is van. Gondatlanul elkövetett természetkárosítás büntette miatt azonban csak a súlyosabban minősített esetek elkövetői felelnek.

A terhelt által elkövetett cselekmény azonban ritkább, a határ átlépéséhez kapcsolódó, általánosan ismert vagy a hatósági tájékoztatások alapján könnyen megismerhető jogi előírásoknál nehezebben felkutatható, megismerhető tilalmat sértett. A védett, fokozottan védett vagy nemzetközi szerződések oltalma alá tartozó növény- és állatfajok bonyolult szabályozott, igen terjedelmes listájának felkutatása és megismerése bizonyos szakértelmet, több tekintetben jogi szaktudást feltételez. A vonatkozó jogszabályok és nemzetközi jogi aktusok keresése és egybevetése nem egyszerű. A tilalmi listák időről-időre változnak. Pontos tartalmukról az adott cselekmény idején célszerű mindig újrólág tájékozódni. A terhelt a neki felrótt bűncselekmény körülményeiből kivehetően elutazása előtt nem készült fel a később dísztagyként alkalmilag megvásárolt aligátorfej behozatalára, melyet ötletszerűen, csekély összegért egy nyilvános üzletben vásárolt. E körülményeket figyelembe véve pedig életszerűtlen neki felróni a védett állat- és növényfajokkal összefüggő jogi tájékozódás elmaradását.

A jogirodalom a társadalmi veszélyesség tudatát adotttnak tekinti, ha az elkövető akár magatartásának jogilag tilalmazott volta, akár erkölcstelen jellege, akár veszélyessége ismeretében hajítja végre cselekményét. Ám ha e feltételek mindegyike hiányzik, az elkövető ténylegesen nincs tudatában cselekménye társadalomra veszélyességének. Különösen gyakori ez az olyan büntetőjogilag tilalmazott magatartások esetében, melynek során az elkövető ténylegesen a kerettényállást kitöltő igazgatási szabályt szegi meg. Az igazgatási jellegű rendelkezések alapos ismerete általában csak az e jogszabályokkal rendszeresen vagy hivatalból foglalkozó személyek, illetőleg olyanok tekintetében várható el, akik egyéb okból az igazgatási rendelkezésekkel szabályozott területen fejtik ki rendszeres tevékenységüket. Ám aki véletlenszerűen és csupán alkalmilag sérti meg az egyébként nehezen hozzáférhető, bonyolult igazgatási jogszabályokkal rendezett előírásokat, az alapos okkal hivatkozhat cselekménye társadalomra veszélyességében való tévedésére.

Az ítéleti tényállást alapul véve ezért a Legfelsőbb Bíróság a terhelt jogi védekezését alaposnak találta. A nemzetközi szerződések oltalma alá eső 1 db. preparált aligátorfejet megszerző és birtokban tartó terheltnek alapos oka volt azt feltételezni, hogy cselekménye a társadalomra nem veszélyes, ezért büntethetősége az 1978. évi IV. törvény 27. § /2/ bekezdése alapján kizárt.

(Mindemellett a másodfokú határozat meghozatala idején már nem volt hatályban az a terhelt marasztalását megalapozó környezetvédelmi jogszabály, amely tilalmazta, illetve engedélyhez kötötte 1 db aligátorfej behozatalát is. Helyette 2006. július 9-én ha-

tályba lépett az Európai Bizottság 865/2006/EK. rendelete a vadon élő állat- és növényfajok kereskedelmének szabályozásáról, amely a 338/97/EK. tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó részletes szabályokat állapítja meg. Ez módosította a korábbi 1808/2001/EK. rendeletet. Az új rendelet 57. cikkének (5) bekezdése szerint a korábbinál kedvezőbb mentességek vonatkoznak a tokhalfajok kaviárjára, a Cactacea fajokból készült élettelen, megmunkált, ún. esőbotokra, a Strombus gigas kagylóhéjakra, és – a c/ pont szerint – a Crocodylia fajok élettelen, megmunkált példányaira, amelyekből 4 db korlátozás nélkül behozható.)

A Legfelsőbb Bíróság megítélése szerint a másodfokú határozat érdemét megalapozó jogi tévedés a terhelt társadalomra veszélyességben való tévedésére történt hivatkozásának alaposságát igazolta.²⁸

Speciális szakértelemmel rendelkező személyek esetén a jogszabályok tartalmában és ehhez igazodóan a cselekmény társadalomra veszélyességében való tévedés megállapítása körében fokozottabb követelményeket kell támasztani.²⁹ A társadalomra veszélyességben való tévedés megállapíthatósága az aktuális tudattartalom miatt személyfüggő, és idővel is változhat a megítélése, ha egy korábban kevésbé ismert szabály részese lesz a köztudatnak. A társadalomra veszélyességben való tévedésre vonatkozó rendelkezés minden egyes esetben megkívánja a jogalkalmazótól a konkrét cselekmény értékelését. Hasonló tényállás mellett már nem fogadta el, ezért a társadalomra veszélyességben való tévedésre hivatkozást a bíróság amiatt, hogy annak elkövetője – sportvadászként – vadászott, külföldi vadászatokon is gyakran részt vett, és ezért a vadászatra (mint foglalkozásra) vonatkozó szabályokat ismernie kellett.

A terhelt 2007. március 30-án Bosznia-Hercegovinában előre megszervezett vadászaton vett részt, ahol egy szürke farkast ejtett el. Ennek koponyáját és lenyúzott bőrét 2007. április 1-jén Röszkénél a határátkelőhelyen Magyarországra kívánta hozni.

A szürke farkas a 338/97/EK tanácsi rendelet „A” mellékletének hatálya alá tartozik, a rendelet 4. cikkének (1) bekezdése alapján pedig az „A” melléklet hatálya alá tartozó fajok Európai Közösség területére történő behozatalának feltétele a rendeltetési hely tagállama által kiállított – a 2003. évi XXXII. törvénnyel kihirdetett Washingtoni Egyezmény által szabályozott – CITES engedély. Ez az engedély a 865/2006/EK bizottsági rendelet 15. cikke értelmében utólagosan nem állítható ki. A terhelt a behozatalhoz CITES engedéllyel nem rendelkezett.

A 13/2001. (V. 9.) KÖM rendelet 4. számú melléklete alapján a szürke farkas fokozottan védett állat, amelynek preparátumának birtokban tartása az 1996. évi LIII. törvény 43. §-a (2) bekezdése szerint a természetvédelmi hatóság engedélyéhez kötött, s a (4) bekezdés értelmében az csak természetvédelmi vagy más közérdekből lehetséges.

Az ügyben a védelem érvelése szerint a terheltnek a CITES engedély beszerzése iránti kötelezettségről nem volt tudomása, s arról sem, hogy azt utólag nem állítják ki.

²⁸ ELEK BALÁZS: *A vadászszenvedély bűncselekményei. Vadászbalesetek, vadorzás, vadvédelem.* Bp., Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008. 1–176. pp.

²⁹ ELEK BALÁZS: *A tévedés.* In: Polt Péter (szerk.): *Új Btk. kommentár.* 1. kötet, Nemzeti Közszerzői és Tanácsadó Kiadó, Budapest, 2013. 137–147. pp.

Az 1978. évi IV. törvény 281. §-a (1) bekezdésének c) pontjában írt bűncselekménynek viszont gondatlan alakzata nincs.

A Legfelsőbb bíróság (jelenleg már Kúria) rámutatott, hogy az ítélkezési gyakorlat következetes abban, hogy a büntetőjogszabály létezésében, a büntetőjogi tilalomban való tévedés közömbös. E főszabály alól kivételt képezhet a büntetőjogi keretdispozíció tartalmát kitöltő igazgatási jogszabályt érintő tévedés, amely – az elkövetőtől várható ismeretekre és az elkövetés sajátos viszonyaira figyelemmel – adott esetben értékelhető társadalomra veszélyességben való tévedésként. Ez azonban a terheltre nem vonatkoztatható. A terhelt ugyanis tapasztalt, külföldi vadászatokon is gyakran részt vevő vadász (egyébként a bosznia-hercegovinai vadászatára ugyancsak meghívás alapján került sor), aki – saját vallomása alapján is – tudott arról, hogy a Magyarországon fokozottan védett szürke farkas a Washingtoni Egyezmény hatálya alatt áll. Annak, aki vadászattal foglalkozik, a vadászatra vonatkozó szabályokat, előírásokat – beleértve a tilalmakat is – ismernie kell. Ebből következően a terhelt nem hivatkozhat arra, hogy a CITES engedély előzetes beszerzését kötelezővé tevő jogszabályt nem ismerte, illetve arra, hogy e tekintetben legfeljebb csak gondatlanság terheli.

A terhelt szándéka az általa elejtett szürke farkas koponyájának és lenyúzott bőrének az országba történő behozatalára irányult, amelyet – a szükséges engedély nélkül – jogellenesen meg is tett. E magatartásával pedig egyenes szándékkal valószínűsítette meg – az 1978. évi IV. törvény 285. §-a (5) bekezdésének c) pontjára figyelemmel – az 1978. évi IV. törvény 281. §-a (1) bekezdésének c) pontjában írt természetkárosítás büntetettét.³⁰

Záró gondolatok

A társadalomra való veszélyesség tudatát a jogellenesség tudata, az erkölcsellenesség tudata, illetve a cselekmény veszélyességének a tudata közvetíti, ami szerény iskolázottságú személyeknél is megállapítható. A büntetőügyekben eljáró hatóságoknak és a végső soron ítélkező bírói fórumnak azonban nem szabad függetlenítenie magát azon társadalmi realitástól, hogy a józan észre alapozva mérje fel a bűnösség kérdésében történő döntés előtt azt is, hogy az elkövetőnek milyen ismeretei lehettek a reálisan és elvárható módon megismerhető jogi normákról. Egy szűkebb jogterületet, a természetvédelmi jogszabályokat megvizsgálva nem nehéz belátni azt, hogy a kapcsolódó igazgatási jogszabályok mennyisége és bonyolultsága a laikusok számára szinte áttekinthetlenné teszi azok megismerhetőségét.

³⁰ Legfelsőbb Bíróság Bfv.III.843/2008/5.